

УДК 1.128

**ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ І ДОЗВІЛЛЯ
НА ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
В РАДЯНСЬКІ ЧАСИ (60–70 РОКИ)****TOURISM, RECREATION AND LEISURE
ON THE TERRITORY OF THE MYKOLAIV
REGION IN SOVIET TIMES (60–70 YEARS)****Гарбар Г. А.,**

доктор філософських наук, професор кафедри музичного мистецтва, «ВП Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» (Миколаїв, Україна), e-mail: mashulya.martynova.2001@mail.ru

Garbar G. A.,

Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Musical Art, «VP Mykolayiv Branch of the Kyiv National University of Culture and Arts» (Mykolayiv, Ukraine), e-mail: mashulya.martynova.2001@mail.ru

Розглядається становлення і розвиток інфраструктури гостинності на Миколаївщині в радянські часи, котра сьогодні є невід'ємною складовою рекреаційно-розважальної індустрії.

Ключові слова: туризм, рекреація, дозвілля.

The development of infrastructure of hospitality in Mykolaiv region in Soviet period has been researched, which nowadays is considered to be an integral part of the recreation and entertainment industry.

Keywords: tourism, recreation, leisure.

Актуальність дослідження обумовлена величезним значенням організації відпочинку, санаторного лікування, рекреації в умовах все наростаючих темпів економічного життя в зазначений період. Місто Миколаїв, як в цілому, Миколаївський регіон мав величезний природно-бальнеологічний і історико-культурний потенціал, що є найважливішими чинниками розвитку рекреаційної діяльності. Серед засобів тимчасового розміщення слід виділити заклади відпочинку та рекреації, такі як пансіонати, бази відпочинку, будинки відпочинку, навіть санаторії і профілакторії. Дослідження історії розвитку цієї складової сфери гостинності у зв'язку із туристською діяльністю можуть бути представлені підрозділом у книзі вітчизняних авторів В. Федорченка і Т. Дьорової «Історія туризму в Україні» [1], статтею Л. Мамєєвої [3]. Звісно, що у цьому відношенні більше «пощастило» закладам відпочинку та рекреації Криму. Проте в цілому історія розвитку цих закладів в Україні ще чекає на своїх дослідників.

Мета цієї статті полягає у тому, щоб дослідити стан та тенденції розвитку закладів відпочинку та рекреації на території Миколаївської області другої половини 60-х – 70-х років ХХ століття. Протягом 60-х – 70-х років внутрішній туризм у Радянському Союзі здійснювався по лінії профспілок і комсомолу. По лінії профспілок туризм забезпечувався Туристсько-екскурсійним управлінням (ТЕУ) ВЦРПС, діяльність якого було відновлено у 1945 р. Рішенням Секретаріату ВЦРПС від 24 квітня 1945 р. і з 1962 року перетворене на Центральну раду з туризму (ЦРТ), яка у свою чергу у 1969 р. перейменовувалася

на Центральну раду з туризму та екскурсій. По лінії комсомолу ділянка молодіжного туризму з 1958 року була закріплена за Бюро міжнародного молодіжного туризму (БМТТ) «Супутник», яке з 1972 року стало Бюро міжнародного молодіжного туризму (БМТТ) «Супутник» ЦК ВЛКСМ.

В Україні цією справою опікувались – відповідно УРРТЕ – Українська республіканська рада з туризму і екскурсій та БМТТ «Супутник» ЦК ЛКСМУ та обкомів комсомолу. Крім цього, такий різновид внутрішнього туризму, як шкільний, реалізовувався по лінії Міністерства освіти, у різних його структурних модифікаціях, а також Державного комітету з професійно-технічної освіти Ради міністрів СРСР і відповідних республіканських і обласних структур. Інфраструктура внутрішнього туризму на той період включала засоби тимчасового розміщення, які насамперед були представлені туристичними базами, що здійснювали як багатоденний, так і одно-двох-денний прийом туристів. Поряд з цим за ВЦРПС була закріплена санаторно-курортна справа, інфраструктуру якої складала відповідні лікувально-оздоровчі заклади: санаторії, профілакторії, а також інші заклади рекреації: дома відпочинку, пансіонати, бази і зони відпочинку. Для відпочиваючих дітей була створена і продовжувала розвиватися мережа піонерських таборів.

Поступово збільшувалася і кількість такої складової бази тимчасового розміщення, орієнтованої на внутрішніх туристів, як готелі, мотелі та кемпінги. Така складова закладів відпочинку та рекреації, як санаторно-курортні заклади, функціонували у складі різних відомств, а не тільки системи профспілок, насамперед, Міністерства охорони здоров'я, а також Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ та ін. Основними установами рекреації і відпочинку, що здійснювали масовий прийом людей і водночас активно залучалися до туристсько-екскурсійної справи, були бази і будинки відпочинку, спортивно-оздоровчі табори, пансіонати. Справа оздоровлення трудящих, школярів та учнів, стояла на контролі партії та радянського уряду ще з самого закінчення Великої вітчизняної війни. На це були спрямовані Постанови ЦК ВКП (б) від 27 грудня 1948 р., Президії ВЦРПС 1948 р., Постанова Президії ВЦРПС від 26 вересня 1950 р., Постанова ЦК ВЛКСМ від 29 березня 1950 р. – і так продовжувалося аж до першої спільної постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС від 30 травня 1969 р. «Про заходи з подальшого розвитку туризму та екскурсій в країні». Останній документ виявився надзвичайно важливим, оскільки визначав розвиток внутрішнього туризму в СРСР, а отже в на Україні, на наступне десятиріччя, аж до 1980 року, коли 31 жовтня було прийнято нову спільну постанову ЦК КПРС, РМ СРСР і ВЦРПС №983 «Про подальший розвиток і вдосконалення туристсько-екскурсійної справи в країні».

Першу спільну постанову було прийнято напередодні 100-річчя з дня народження

В. І. Леніна, тому не випадково у тексті постанови наголошувалося, що туризм і екскурсії стають не тільки формою відпочинку, «але й важливим засобом підвищення культурного рівня і ідейно-політичного виховання населення» [1, с. 174].

Проте, незважаючи на першочерговість саме останнього розуміння туризму, в тексті постанови приверталась увага і до відпочинку. Так, пункт другий постанови чітко визначав: «Запропонувати профспілковим, радянським і господарським організаціям: створювати приміські зони відпочинку, туристсько-оздоровчі табори, дома рибалки та мисливця, дитячі туристські станції з використанням для цього в установленому порядку засобів господарських, профспілкових та інших організацій» [1, с. 175].

Також додавалося: «широко розвивати пункти прокату туристського інвентарю і спорядження і бази колективного користування ними на підприємствах, в установах, навчальних закладах і у приміських зонах відпочинку...» [там само]. Пункт дванадцятий постанови приписував «Держбудівництву СРСР за узгодженням з ВЦРПС передбачити починаючи з 1970 р. у річних планах... розробку проектів районного планування зон відпочинку і типових проектів туристсько-оздоровчих закладів для різних кліматичних районів країни» [1, с. 177].

Також (у п.18) пропонувалося радам міністрів союзних республік забезпечити: «відвід земельних ділянок під будівництво туристських баз, готелів, кемпінгів, стаціонарних та наметових туристсько-оздоровчих таборів (із дотриманням норм забудови) в місцях, розташованих у зелених масивах і поблизу водоймищ, а також, по можливості, у місцях із зручними під'їзними шляхами і забезпечених інженерними комунікаціями» [там само].

Слід відмітити, що низка закладів рекреації і відпочинку, яка згадується в постанові, де факто вже існувала до прийняття цієї постанови: ті ж дома рибалки та мисливця, дитячі туристські станції, зони відпочинку, туристсько-оздоровчі табори. Так, у Миколаївській області ще з кінця 40-х років функціонує дитяча туристсько-екскурсійна станція, літні піонерські табори.

Проте на той час вони підпорядковуються обласному управлінню освіти: на середину 60-х років, тобто до прийняття спільної постанови, у Миколаївській області діють по лінії облоно: туристсько-екскурсійна станція, табори в Миколаєві, Парутіно і Корейзі. Окремі підприємства та установи мають власні бази відпочинку. Миколаївська обласна рада з туризму використовує для відпочинку та рекреації ту базу розміщення, що є в області: це оздоровчі табори і дома рибалки та мисливця.

Так, згідно звіту облради з туризму, у 1966 році оздоровчих таборів було утворено 35 замість 24 за планом, серед яких 19 шкільних, а також будинків рибалки та мисливця – 27 замість 15 за планом. У перших було обслуговано 14800 проти запланованих 6000, у тому числі 3600 школярів. У других, 11600 замість 10000. Разом в таборах і

будинках було оздоровлено 26400 осіб [4, арк. 1]. Значною мірою вдалося забезпечити розвиток масового туризму. До участі у походах вихідного дня замість 140 тис. було залучено 153 тис., у тому числі 6500 школярів, до участі у багатоденних подорожах планувалося 7,5 тис., а фактично взяло участь 8300, у тому числі 6700 школярів [там само]. Разом обслуговано по цим показникам було 187700 осіб проти 160300 за планом [там само].

У 1967 р. було обслуговано у цих двох категоріях засобів тимчасового розміщення, тобто туристсько-оздоровчих таборах і домах рибалки та мисливця 27,0 тис., у 1968 р. – 42,7 тис., у 1969 р. – 48,0 тис. [5, арк. 2].

Правда, ці данні розбігаються з даними, що містяться у звіті облради з туризму та екскурсій за 1969, згідно якого в туристсько-оздоровчих таборах було обслуговано 15035 проти 13000, а у будинках рибалки та мисливця 15035 проти 13000. Тобто сумарно це складає 62 260 осіб [5, арк. 1].

Після прийняття у 1969 року вже згадуваної спільної постанови відбувається подальший розвиток мережі закладів відпочинку та рекреації в області. На рівні областей, які були віднесені до курортних, діяли Територіальні ради з управління курортами профспілок. З травня 1971 року голові Українського республіканської ради профспілок Сологубу В. А. подається Інформація про виконання постанови президії Укррадпрофу від 23 лютого 1971 р. «Про підготовку санаторно-курортних установ профспілок до сезону 1971 р.» за підписом секретаря облрадпрофу Г. Безгласного.

В Інформації відмічається, що «на території Миколаївської області знаходиться дім відпочинку «Комунар» і об'єднання пансіонатів відпочинку «Очаків» [6, арк. 13]. Щодо їх готовності, то далі йшлося: «Проведений капітальний ремонт дому відпочинку «Комунар». Завершується капітальний ремонт пансіонатів «Очаків», які на початку року підверглися стихії (ураган, оповзні)». Зазначалося, що ремонт пансіонату веде БМУ тресту «Чорноморкурортрембуд», яке зриває графіки ремонту.

Дома відпочинку повністю забезпечені м'яким, жорстким, технологічним, господарським, столово-кухонним інвентарем і обладнанням» [5, арк. 13]. До підготовки до відкриття сезону облрадпроф і колективи закладів відпочинку та рекреації поставилися дуже відповідально. Адже зазначалося: «проведені суботники з благоустрою територію будинків відпочинку, пляжем, ремонту прокаточного інвентарю. Прогулочних лодок, посаджено понад 1000 дерев. 2000 штук виноградних саджанців. 5000 штук декоративного кустарнику.

В будинках відпочинку розроблено і здійснюються плани з виконання протиепідемічних заходів» [5, арк. 14]. З пояснювальної записки до зведеного бух.звіту Миколаївського обласної ради з туризму та екскурсій за 1972 р. стає відомим, що з трьох підприємств – Миколаївського бюро подорожей та екскурсій, Очаківського екскурсійного бюро, що підпорядковувалися

обладі, лише турбаза «Південний Буг» виконала річний план лише на 61,7%. Серед пояснень цього і таке: невиконання плану по обслуговуванню туристів відбулося також в наслідок того, що не було реалізоване відкриття буфету: «в відсутності приміщення буфет не відкритий» [6, арк. 11].

Тим не менш, база активно оздоблюється, а також будується нова: «Разом із тим капіталовкладення за рік було витрачено зокрема на те, щоб ввести в експлуатацію крім 4 спальних корпусів на 20 ліжко-місць і наметового містечка на 120 ліжко-місць, а також на будівництво турбази на 1000 місць і кафе-їдальні на 210 місць у м. Очаків» [6, арк. 12–13].

Крім цього, вже було придбано інвентар для введення 300 ліжко-місць першої черги туристичної бази в Очакові. «За звітний період на турбазі по путівках обслуговано 44165 людино-днів. Собівартість однієї людино-добі обслуговування при плані 2,75 фактично склала 2,80 [6, арк. 9]. Турбаза оснащена наступним обладнанням: Ліжка фактично 487 при нормі 550. Не вистачає 63 ліжка. Матраци 518 при нормі 550, не вистачає 32. Столи палатні 70 при нормі 140 не вистачає 70. Шафи платтяні 110 при норі 125 не вистачає 15, килимки приліжкові 260 при нормі 550, не вистачає 290 [6, арк. 12].

Разом із тим протягом року відбувалася реконструкція бази з 412 ліжко, місць до 510, на що було асигновано 145,6 тис. руб. Було побудовано і введено в експлуатацію: 4 спальних корпуси на 20 ліжко-місць наметове містечко на 120 ліжко місць [7, арк. 12].

На відміну від баз відпочинку турбази орієнтовані на прийом туристів, але оскільки місць для розміщення останніх не вистачає, для вирішення цієї проблеми залучаються і площі закладів відпочинку та рекреації. Так, у 1974 р. до розміщення туристів, який приймає область, на основі угоди про оренду з Очаківським бюро подорожей та екскурсій залучаються в Очакові пансіонат «Кооператор» і пансіонат «Портовик».

Згідно договору протягом сезону виділяються 62 місця в пансіонаті «Кооператор» і 70 місць в пансіонаті «Портовик» [8, арк. 2].

Разом із тим, питання оздоровлення трудящих області виходить за межі компетенції власне обласної ради з туризму та екскурсій, оскільки є більш широким і з точки зору підпорядкованості закладів санаторно-курортної сфери, і з точки зору цільового призначення – адже це не власне туризм. Справа оздоровлення розглядалась як продовження трудової діяльності і насамперед була спрямована на поновлення фізичної сили працівників для подальшої трудової діяльності.

Внаслідок всіх цих причин місцеві заклади відпочинку та рекреації знаходилися насамперед в сфері компетенції обласної ради профспілок і територіальної ради з управління курортами. Згідно Інформації про роботу обласної ради профспілок з оздоровлення трудящих на місцевих базах відпочинку, що подається першому секретареві

обкому Компартії України Васляєву В. А. за підписом голови облрадпрофу Т. Іл'юка, за станом на 11 червня в області:

– по Коблевській зоні – з 26 баз відпочинку підприємств і організацій Миколаївської області пред'явлено комісії, яка працювала з перевірки готовності баз відпочинку, 21 база. Причому з них отримали дозвіл на відкриття лише 16. Не готовими до прийому відпочиваючих виявилися бази відпочинку: опитного заводу мастильних матеріалів. Філії ЦНДІТС, МБІ, обласної опитної сільгоспстанції, хлібокомбінату №2. Прийнято 20 баз відпочинку підприємств і організацій інших областей;

– по Рибаківській зоні – з 42 баз відпочинку підприємств і організацій миколаївської області пред'явлено комісії 38, відкрито лише 8 баз. Пред'явлено і отримано дозвіл на відкриття 5 баз інших областей. Більшість баз не функціонує – за того, що своєчасно не підготовлена до роботи їдальня ОРСа треста «Миколаївсьільбуд»;

– по Очаківській зоні – з 17 баз відпочинку пред'явлено до відкриття 8. Функціонують – 4. Не підготовлені бази відпочинку: заводу імені 61 комунара. Конденсаторного заводу, художньо-виробничих майстерень, обласної ради «Динамо». Обласного управління енергозбуту і низки інших підприємств і організацій [9, арк. 32].

Такий стан, йшлося в інформації далі, пояснюється тим, що окремі господарські керівники не проявляють належної турботи про оздоровлення трудящих, вони забувають, про те, що база відпочинку знаходиться на балансі підприємства, установи, організації і у відповідності з Положенням про права ФЗМК передається в безоплатне користування місцевому комітету профспілки... [9, арк. 32].

В зонах відпочинку повільно налаштовується робота торговельного і побутового обслуговування [9, арк. 33].

Таким чином, на основі цього документу можна визначити загальну кількість баз відпочинку в області на 1976 р. – 110. З них 25 є базами відпочинку інших областей. Розподіл по трьом зонам відпочинку наступний: по Коблевській зоні: 46 (відповідно 26 і 20), по Рибаківській 47 (42 і 5); по Очаківській – 17.

В 1979 р. в області діють 4 будинку відпочинку, 5 пансіонатів, 104 бази відпочинку (зменшення на 6 баз), а також 1–2 добова база відпочинку «Осетровка», яка належить обласній раді українського товариства мисливців та рибалок. Загальна кількість ліжок 1882, число ліжко-місць 196365, кількість відпочивальників у 1979 році сягає 16996 [10, арк. 7–7зв, 10–10зв, 13–13зв, 16–16зв].

Тож маємо підсумувати, що протягом півтора десятиріччя – за період 1966–1979 рр. – в Миколаївській області відбулися кількісні і якісні зміни в сфері закладів відпочинку та рекреації. Це простежується і значному кількісному зростанні закладів і збільшенню таких їх типів, як будинки відпочинку і бази відпочинку, що передбачає

значно більший набір послуг, що ними надаються, і вищий рівень комфорту.

Список використаних джерел

1. Федорченко, ВК., Дьорова, ТА., 2002. 'Історія туризму в Україні', К.
2. Гонтаржевська, ЛІ., 2008. 'Ринок туристичних послуг в Україні', Д.: *Східний видавничий дім*, 180 с.
3. Мамєєва, Л., 2000. 'Крым', *Гостиничный и ресторанный бизнес*, №1.
4. 'Державний архів Миколаївської області', Фр.5550, Оп.1, Спр.31.
5. Там само, Фр.5550, Оп.1, Спр.86.
6. Там само, Фр.2812, Оп.2, Спр.1606.
7. Там само, Фр.5550, Оп.1, Спр.128.
8. Там само, Фр.5550, Оп.1, Спр.154.
9. Там само, Фр.2812, Оп.2, Спр.2042.
10. Там само, Фр.2133, Оп.8, Спр.1258.
11. www.tourism.gov.ua – офіційний сайт державної служби туризму і курортів України.

References

1. Fedorchenko, VK., D'orova, TA., 2002. 'Istorija turizmu v Ukraini' (History of tourism in Ukraine)', K.
2. Gontarzhivs'ka, LI., 2008. 'Rynok turystychnyh poslug v Ukraini' (Market of tourist services in Ukraine)', D.: *Shidnyj vydavnychyj dim*, 180 s.
3. Mamjejeva, L., 2000. 'Krym (Crimea)', *Gostinichnyj i restorannyj biznes*, №1.
4. 'Derzhavnyj arhiv Mykolai'vs'koi' oblasti (State Archives of Mykolaiv Region)', Fr.5550, Op.1, Spr.31.
5. Tam samo, Fr.5550, Op.1, Spr.86.
6. Tam samo, Fr.2812, Op.2, Spr.1606.
7. Tam samo, Fr.5550, Op.1, Spr.128.
8. Tam samo, Fr.5550, Op.1, Spr.154.
9. Tam samo, Fr.2812, Op.2, Spr.2042.
10. Tam samo, Fr.2133, Op.8, Spr.1258.
11. www.tourism.gov.ua – *oficijnyj sajт derzhavnoi' sluzhby turizmu i kurortiv Ukrainy*.

* * *